

ЧИННИКИ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА РІВЕНЬ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

FACTORS AFFECTING THE LEVEL COMPETITIVENESS OF ENTERPRISES

Статтю присвячено розгляду чинників, що впливають на конкурентоспроможність підприємств. Доведено, що в економічному плані методологію аналізу чинників становлять, перш за все, два методологічних принципи М. Портера. Згідно з першим, це позиції підприємства на ринку. За другим принципом конкурентоспроможність лежить у площині діяльності підприємства як ланцюжка створення цінності товару. В інституціональному плані визначальну роль у становленні та розвитку ринкової економіки як типової форми виробництва, забезпечення конкуренції в умовах монополізації відіграє держава. В умовах панування ринків недосконалої конкуренції після Другої світової війни держава стає суб'єктом виробничих відносин і на підставі низки інститутів (соціальне партнерство, політика доходів, розвиток освіти, стимулювання науково-технічного прогресу та ін.) визначає нові параметри прогресивного розвитку ринкової економіки, вирішення питань конкурентоспроможності підприємств.

Ключові слова: ринкова економіка, недосконала конкуренція, монополія, конкурентоспроможність підприємства, зовнішні та внутрішні економічні чинники конкурентоспроможності підприємств, держава як суб'єкт виробничих відносин.

Стаття посвячена рассмотрению факторов, влияющих на конкурентоспособность

предприятий. Доказано, что в экономическом плане методологию анализа факторов составляют, прежде всего, два методологических принципа М. Портера. Согласно первому, это позиции предприятия на рынке. По второму принципу конкурентоспособность лежит в плоскости деятельности предприятия как цепочки создания ценности товара. В институциональном плане определяющую роль в становлении и развитии рыночной экономики в качестве типовой формы производства, обеспечения конкуренции в условиях монополизации играет государство. В условиях господства рынков несовершенной конкуренции после Второй мировой войны государство становится субъектом производственных отношений и на основании ряда институтов (социальное партнерство, политика доходов, развитие образования, стимулирование научно-технического прогресса и др.) определяет новые параметры прогрессивного развития рыночной экономики, решения вопросов конкурентоспособности предприятий.

Ключевые слова: рыночная экономика, несовершенная конкуренция, монополия, конкурентоспособность предприятия, внешние и внутренние экономические факторы конкурентоспособности предприятий, государство как субъект производственных отношений.

УДК 338.43

<https://doi.org/10.32843/infrastruct38-41>

Чернявська Є.І.

д.е.н., професор кафедри економіки і підприємництва Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля

Маслош О.В.

к.х.н., доцент кафедри економіки і підприємництва Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля

Сергієнко А.П.

студент Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля

The article is devoted to the factors that influence the competitiveness of enterprises. The competitiveness of enterprises depends on a number of factors, both external and internal. The factors of the external and internal environment are constantly and dynamically changing, which puts enterprises in need of designing of new models and strategies of development, management, search for new ways, methods, means of ensuring competitive advantages and gaining of profit. It is proved that economically, the methodology of factor analysis consists primarily of two methodological principles of M. Porter. According to the first principle, these are the position of the enterprise in the market. According to the second principle, competitiveness lies in the plane of the enterprise as a chain of value creation. Institutionally, the state plays a decisive role in the formation and development of a market economy as a typical form of production, ensuring competition under monopoly conditions. In the conditions of imperfect competition after World War II, the state becomes the subject of industrial relations and on the basis of a number of institutions (social partnership, income policy, development of education, promotion of scientific and technological progress, etc.) determines new parameters of the progressive development of market economy, solving issues of enterprise competitiveness. In the analysis of environmental factors today, insufficient attention is paid to the role of the state, which is of particular importance for countries pursuing market reforms. The study shows that the state plays a fundamental role in transforming a market economy into a typical form of production, and on the basis of mechanisms of collective bargaining regulates the more effective development of relations regarding hired labor services and the development of labor potential. The actions of the state in view of limiting monopoly power, protecting competition, pursuing a policy of social dialogue and forming the middle class in the form of new institutions, norms, rules allow to develop a market economy, entrepreneurship to solve the issue of competitiveness of enterprises in the conditions of imperfect competition markets.

Key words: market economy, imperfect competition, monopoly, enterprise competitiveness, external and internal economic factors of enterprise competitiveness, the state as the subject of industrial relations.

Постановка проблеми. Механізмом руху ринкової економіки виступає конкуренція, яка за типом може бути вільною або недосконалою. В умовах вільної конкуренції в галузі, як правило, існує велика кількість підприємств, обсяги виробництва та поставок продукції яких на ринок незначні. Обсяги поставок не дають змоги впливати на ринкові ціни. Вони мають об'єктивний характер. Ефективність діяльності, можливості подальшого розвитку підприємств в даному разі визначаються в ключі зіставлення, перш за все, витрат виробництва підприємств та ринкових цін. Підвищення

продуктивності праці та вдосконалення якості продукції в такому разі виступають ключовими чинниками вирішення питань конкурентоспроможності конкретних підприємств.

В умовах недосконалої конкуренції, яка поєднує у собі механізми ринку та монополії, ситуація навколо конкурентоспроможності підприємств є набагато складнішою. Конкурентоспроможність підприємств залежить від низки чинників як зовнішнього середовища, так і внутрішнього. Чинники зовнішнього і внутрішнього середовища постійно динамічно змінюються, що ставить під-

приємства перед необхідністю розроблення нових моделей та стратегій розвитку, управління, пошуку нових шляхів, методів, засобів забезпечення конкурентних переваг та отримання прибутків, що й визначає актуальність дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питанням конкурентоспроможності підприємств приділяється велика увага в усіх країнах із ринковою економікою урядами, політиками, а також ученими. Серед закордонних дослідників передусім треба звернути увагу на праці І. Ансоффа, М. Портера, П. Друкера, Ф. Котлера, В. Андріанова, Г. Азоєва, Р. Фатхутдінова та інших дослідників, в яких визначено чинники, що впливають на рівень конкурентоспроможності підприємств. Серед вітчизняних науковців, які аналізували проблеми чинників конкурентоспроможності українських підприємств, слід відзначити праці І. Кадирус, О. Нефедової, Н. Грицищина, К. Кузнецової. Але, незважаючи на проведені дослідження, опубліковані роботи, питання дослідження чинників, що впливають на конкурентоспроможності підприємств, зберігає свою актуальність, оскільки динаміка зовнішнього середовища зумовлює зміни і в системі цих чинників.

Постановка завдання. Метою дослідження є визначення чинників, що суттєво впливають на рівень конкурентоспроможності українських підприємств на сучасному етапі ринкової трансформації економіки та соціально-економічних відносин в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження.

У загальному плані під конкурентоспроможністю підприємства необхідно розуміти його здатність виготовляти продукцію, що користується попитом у споживачів на ринку, та отримувати на цій підставі прибуток як умови подальшого розвитку. Прибуток – це головна мета організації економічної діяльності в умовах ринкової економіки. Отримання прибутку, його рівень показують ефективність підприємства, тобто його конкурентоспроможність, і виступають економічною основою прогресивного розвитку як підприємства, так і суспільства, тому уряди країн із ринковою економікою приділяють велику увагу питанням конкурентоспроможності підприємств.

У розумінні глибинної сутності конкурентоспроможності підприємств та чинників, що впливають на рівень конкурентоспроможності підприємств, основоположне значення мають праці Майкла Портера, який при президенті Р. Рейгані став членом постійно діючої Ради з питань конкурентоспроможності національної економіки США. Чинники, що впливають на конкурентоспроможність підприємств національної економіки, М. Портер поділяв на дві групи. До першої групи він відносив зовнішні чинники конкурентного середовища, до другої – внутрішні чинники, за якими формувався ланцюжок цінності підприємства.

Обидві групи чинників, безперечно, взаємопов'язані, хоча в умовах ринкової економіки, в організації, здійснення та розвитку зовнішнє середовище є більш сильним боком. Ринок забезпечує підприємства ресурсами й у разі монополізації, наприклад ринку енергоресурсів, усі підприємства, галузі, у структурі собівартості яких значний відсоток займає споживання енергоресурсів, в одну мить можуть стати банкрутами і зупинити свою діяльність. Реалізація продукції є головною проблемою в економічній діяльності підприємств за умов ринкової організації. Ринок є механізмом руху та розвитку ринкової економіки. У разі низьких доходів основної частини учасників економічної діяльності, населення, тобто платоспроможного попиту, розвиток економічної діяльності підприємств також гальмується. Безумовно, розвиток на гальмах аж ніяк не може позитивно впливати на підвищення рівня конкурентоспроможності підприємств.

У працях М. Портера закладено методологію аналізу сутності та чинників, що впливають на конкурентоспроможність підприємств. Методологію урахування чинників зовнішнього середовища американський дослідник викладає так:

1. Основною одиницею аналізу є галузь – група конкурентів, що виготовляють товари чи послуги і суперничають між собою. Тобто в аналізі конкурентоспроможності підприємств та чинників, що впливають на неї, М. Портер розглядає недосконалу конкуренцію, основу якої становить ринок, а не монополія, що повністю підтверджується наступним методологічним положенням.

2. Структуру галузевої конкуренції М. Портер розглядає як дію п'яти сил: 1) загроза появи нових конкурентів; 2) загроза появи замінників товарів чи послуг; 3) спроможність постачальників комплектуючих виробів і т. д. торгуватися; 4) спроможність покупців торгуватися; 5) суперництво наявних конкурентів між собою. Даний принцип загалом відбиває дійсно умови ринкової економіки, коли суспільне виробництво, національна економіка розвиваються за принципами господарювання товаровиробників як суб'єктів ринку.

3. Конкурентна стратегія підприємства як стратегія управління конкурентоспроможністю повинна будуватися не тільки на досконалому вивченні ринкових процесів, запитів ринку, його можливостей, а й урахувати не лише дію чинників зовнішнього середовища, а й визначати власні можливості впливу на структуру ринку, вибирати та досягати конкурентних позицій, що найкраще відповідають інтересам підприємства [1, с. 51–89].

Активна ринкова позиція, тобто конкурентоспроможність підприємств, що проявляється на ринку, можлива на підставі відповідних стандартів, тобто результатів власної господарської діяльності. М. Портер довів, що конкурентоспромож-

ність підприємств забезпечують нововведення. Нововведення становлять основу конкурентної переваги. Необхідно підкреслити, що проблема конкурентоспроможності в тій актуальності, що регламентується зараз, виникла в 60-ті роки минулого століття [2]. В той час почала набирати сили сучасна науково-технологічна революція. Тому, розглядаючи питання конкурентоспроможності підприємств у контексті внутрішніх чинників, М. Портер зробив наголос на нововведеннях, які повинні формуватися за моделлю «ланцюжка цінності». Причому ця модель організації економічної діяльності підприємств розглядається як на рівні окремих частин кругообігу та обороту капіталу, так і в цілому [1, с. 61–63].

Модель «ланцюжка цінності» М. Портера дає змогу в методологічному й практичному, вартісному плані в рамках інтересів суспільства провести аналіз як чинників зовнішнього середовища, що впливають на рівень конкурентоспроможності, так і чинників внутрішнього середовища; аналіз сильних та слабких сторін, що лежать в основі формування конкурентних переваг на рівні конкретних підприємств.

Теорія М. Портера, що отримала назву «теорія позиціонування», проблеми конкурентоспроможності підприємств розглядає, головним чином, в економічному плані, не зачіпаючи питань характеру виробничих відносин. А за визначених умов саме тут знаходяться головні питання конкурентоспроможності підприємств. Особливе значення цей ракурс має для оцінки так званих ринкових реформ в Україні і вирішення питань конкурентоспроможності українських підприємств. М. Портер не розглядав у цілому питання характеру виробничих відносин, оскільки в період після Другої світової війни держави розвинутих країн стали суб'єктами системи виробничих відносин і свої нові соціально-економічні, а також інституціональні функції виконували у цілому вельми ефективно, що створило умови для подальшого прогресу не тільки продуктивних сил, а й ринкової економіки, капіталізму.

У теорії ринкова економіка розглядається як система господарювання приватних осіб, зв'язок між котрими встановлюється через ринок на підставі ринкових цін. Ринкові ціни опосередковують рух ресурсів, готової продукції. Уважається, що ринковий механізм є найефективнішим механізмом організації та принципів здійснення господарської діяльності, обліку витрат ресурсів та ефективності виробництва, конкурентоспроможності підприємств, стимулювання науково-технічного прогресу та втілення їх досягнень у сферу господарської діяльності підприємств. Ринок працює на інтереси споживачів і т. д. На думку прихильників ринкової організації національної економіки, ефективність діяльності приватних підприємств забезпечується низкою чинників, серед яких –

праця за власним інтересом, робота на задоволення запитів споживачів, ринковий характер цін, матеріальна відповідальність за результати власної діяльності.

Кожну систему, кожне явище можна описати красиво, яскраво, наділити магічними якостями. Але дійсність завжди є дещо іншою. Економічна система – важлива, але тільки частина системи, яка називається суспільством або країною, державою. Історія доводить, що ринкова економіка виникає на зламі переходу від первіснообщинного до рабовласницького або феодального способів виробництва, проте аж до капіталізму вона залишалася на позиціях додаткової форми виробництва. Панівною формою була натуральна форма господарювання. Перетворення ринкової економіки на провідну форму виробництва відбулося тільки з перемогою буржуазної революції, коли, по-перше, змінився характер влади, від державної влади були усунені феодала, їхнє місце зайняли представники буржуазії, тобто представники підприємництва; по-друге, всі громадяни отримали юридичні свободи, у тому числі свободу підприємницької діяльності, свободу вільно розпоряджатися своєю робочою силою, вільно її продавати, а також купувати.

Таким чином, ринкова економіка як економічна система може бути провідною системою національного господарювання тільки за чітко визначеними інституціональними умовами, до яких в економічному плані належать, перш за все, специфікація прав власності на речові фактори виробництва та юридична свобода громадян. Специфікація прав власності – це кодекс законів стосовно володіння, розпорядження, використання, оренди та інших речових чинників виробництва. Специфікація прав власності означає, що права власності законодавчо, організаційно, матеріально є захищеними. Однак, підкреслимо ще раз, це можливо тільки за умов відповідно організованої влади. Можливості, права нових державних управлінців повинні бути побудовані навколо питань розвитку нового способу виробництва. Це є можливим тільки за умов переходу від екстрактивних політичних та екстрактивних економічних інститутів до інклюзивних політичних та інклюзивних економічних інститутів.

Треба також відзначити, що в економічному плані, як свідчить історія, розвиток ринкової економіки вже з перших кроків не може обійтися без участі держави. І справа не в тому, що держава для свого існування обкладає підприємства податками, що, безперечно, є необхідністю, а в тому, що ринкова економіка для свого функціонування, розвитку неможлива без грошової системи. Формування грошової системи, як свідчить досвід розвинутих країн, – це прерогатива держави. Грошова система – це форма організації грошового обігу в

країні, що склалася історично і закріплена національним законодавством [3].

У плані економічного функціонування ринкова економіка в статусі провідної вже з перших кроків показала свою нездатність забезпечити розвиток трудових ресурсів, установити характер відносин співробітництва між підприємцями і найманими працівниками. Уже наприкінці XVIII – початку XIX ст. в ході промислової революції в Англії та інших країнах відбулися стихійні виступи робітників мануфактур проти машин, які отримали назву рух луддитів. В Англії в 1811 р. рух луддитів розповсюдився по всій країні, у ході якого відбувалося руйнування вовняних та бавовнообробних фабрик, поки англійський уряд жорстко його не подавив. Протягом усього XIX ст. в країнах із ринковою економікою спостерігалися антагоністичні конфлікти між найманими працівниками і підприємцями, що закономірно призвело до виникнення робітничих та комуністичних партій, політизації профспілок. Під їх керівництвом страйки, революційні рухи, повстання стрясали країни, поки наприкінці XIX – початку XX ст. держава не прийняла низку законів щодо регулювання трудових відносин: тривалості робочого дня та тижня, обмеження експлуатації праці дітей та жінок. Було визнано, що ринок праці не може охопити весь спектр питань розвитку трудового потенціалу та трудових відносин. Було визнане трудове право, і воно було виокремлено в самостійну галузь права, а регулювання трудових відносин отримало ще колективно-договірний механізм, що стало одним із чинників переходу до політики соціального партнерства та створення міжнародної організації праці [4]. Також треба підкреслити, що у цей період не тільки теоретично, а й практично ставилися і вирішувалися питання характеру держави як соціальної. Були прийняті перші закони не тільки про тривалість робочого часу, а й про відпустки на підприємствах, соціальне забезпечення в разі виробничих травм і т. д.

Із подальшим розвитком капіталізму роль держави тільки зростала. Відзначимо стисло головні етапи введення нових інституціональних механізмів та економічних функцій держави, що забезпечували функціонування, розвиток ринкової економіки та капіталізму:

– Друга промислова революція, одним із чинників якої закономірно була вільна конкуренція, призвела до концентрації, централізації виробництва та виникнення монополій, що несуть у собі можливості обмеження та знищення вільної конкуренції. У силу цього у США вже у 1890 р. був прийнятий перший антитрестовський закон, названий іменем його розробника – Шермана. Необхідно підкреслити, що термін «монополізація», застосований у законі Шермана, відноситься не до типу ринкової структури, а до дій. Монополія має подвійний характер. З одного боку, монополія як закономір-

ність розвитку виробництва є природним явищем. З іншого – вона як найбільший виробник має можливість встановлювати на свою продукцію не ринкові, а монополійні ціни, перерозподіляючи таким чином додану вартість в економіці на свою користь й обмежуючи розвиток інших виробників та виробництв. Саме на запобігання таким діям монополій і стоїть держава у формі антитрестовських законів;

– у 1914 р. був прийнятий закон Клейтона, в якому більш конкретно було розглянуто види антиконкурентних дій, наприклад цінову дискримінацію (встановлення різної ціни на аналогічні товари). Ціни не повинні підривати конкуренцію. Хоча закон Клейтона характеризується більшою порівняно із законом Шермана визначеністю в характеристиці дій, які можна трактувати як «нечесну конкуренцію», він залишає за судами право вирішувати, в яких випадках згадані дії підривають конкуренцію [5];

– після Першої світової війни економіки країн, що згодом отримали назву розвинутих, перейшли на трифазну модель економічного циклу. Після похваллення йшло не піднесення, а знову наступала криза, що створювало, перш за все, соціальну напругу в суспільстві, оскільки відсутність піднесення в економіці передусім відбивається на зайнятості населення: з війни поверталися солдати, а вдома підросли нові працівники. У суспільстві розгорнулися дискусії. Одні теоретики причину ситуації бачили у втручанні в економіку держави. Дж.М. Кейнс виступив з аргументацією того, що ринкова економіка вже не може без утручання держави розвиватися, вирішувати питання зайнятості. Велика економічна депресія 1929–1933 рр. підтвердила правильність теорії Дж.М. Кейна. Бюджетні методи державного регулювання економіки із цього часу стали невід'ємним елементом господарського механізму розвинутих країн. Дж.М. Кейнс за свої розробки отримав Нобелівську премію;

– після Другої світової війни держави розвинутих країн закономірно стали суб'єктами виробничих відносин. Цьому сприяли, передусім, утворення світової системи соціалізму та розпад колоніальної системи імперіалізму, швидкий розвиток науково-технічного прогресу, загострення протиріч у розвитку продуктивних сил, прагнення людей після перенесення жахів нацизму нового, достойного людини життя. У цих умовах країни розвинутих країн змушені були посилити економічну та соціальну роль держави, яка вже довела свою ефективність.

Головними функціями держави як суб'єкта економічних відносин стали розвиток державної власності та підприємництва, втручання на підставі механізмів державного бюджету в розподіл та перерозподіл національного доходу, що сприяло соціальній стабільності в країнах. Одним із головних напрямів діяльності держави стали посе-

редницькі функції у відносинах між найманими працівниками і роботодавцями: законодавче регулювання тривалості робочого тижня, закони про страйки, колективно-договірне законодавство з орієнтацією на соціальне партнерство. Як показує досвід розвинутих країн, без допомоги держави в сучасних умовах соціально-економічної динаміки не може ефективно розвиватися малий бізнес, який дійсно є основою ринкової економіки, приватної власності та вільної конкуренції. У соціальній політиці держава вибрала курс на формування та розвиток середнього класу. Держава активно втручається в розвиток фундаментальних наук та науково-дослідних і дослідно-конструкторських розробок, підтримуючи, таким чином, високий рівень технологічного прогресу. Також треба сказати про регулювання державою всього спектру зовнішньоекономічних відносин, у тому числі закордонних інвестицій приватного капіталу.

Саме перетворення держави на суб'єкти виробничих відносин створило умови для відновлення та подальшого розвитку капіталізму в розвинутих країнах. У рамках запропонованої політики соціального діалогу в суспільстві, політики перерозподілу доходів в контексті стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності корпорацій у розвинутих країнах було створено умови для прогресивного розвитку внутрішніх ринків. Підняття на новий рівень освіти, кваліфікації, доходів стали наріжним каменем розвитку внутрішнього ринку, вирішення питань конкурентоспроможності підприємств.

Необхідно відзначити, що у 1974–1975 рр. стала світова економічна криза, котра отримала назву кризи державного регулювання. До влади в Англії та США прийшли консервативні сили з орієнтацією на зменшення ролі держави в економіці, підтримку вільного ринку й підприємництва. Політика приватизації стала невід'ємною частиною політики М. Тетчер. Процес приватизації, особливо збиткових підприємств, був підкорений вирішенню питань підвищення ефективності виробництва, особливо продуктивності праці. Але для компенсації втрати прямого державного контролю над приватизованими підприємствами урядом Великобританії було значно розширено регулювання цієї галузі: створено такі регулюючі органи, як Управління з контролю над газопостачанням, Міністерство телекомунікацій і Національне управління з проблем річок [6].

Аналіз політики консерваторів показує, що в розвитку ринкової економіки можуть змінюватися форми, методи, напрями державного регулювання, але не роль. Критики політики Кабінету Тетчер указують на те, що внаслідок політики, яку вона проводила, посилювався вплив центральної бюрократії на розвиток економічних та соціальних процесів. Діяльність М. Тетчер проводила за девізом (пере-

фразована Проста молитва): «Там, де розлад, ми повернемо гармонію. Там, де помилки, ми скажемо правду. Там, де сумніви, ми повернемо віру. А там, де відчай, ми принесемо надію» [7].

Прем'єрство М. Тетчер у цілому було високоефективним. Як з'ясувалося вже після її відставки, за 11 років її правління середні темпи економічного зростання у Великобританії були в три рази вище, ніж у попередні десятиліття і стали найвищими серед усіх великих промислово розвинених країн світу за винятком Японії. Великобританії вдалося здійснити структурну перебудову і модернізацію своєї економіки.

У 90-ті роки на конференціях, зустрічах під егідою ООН було доведено, що подальший ефективний розвиток економіки, людства може бути лише на підставі Концепції сталого розвитку, яка визначає сталий розвиток як розвиток, що «...задовольняє потреби сучасності, при цьому не загрожує можливості майбутнього покоління задовольняти свої потреби», а також як інтеграція економічного розвитку, захист довкілля та соціальна рівність. Зміцнення, збалансована інтеграція та визнання взаємопов'язаності цих трьох вимірів є основою сталого розвитку [8]. Концепція сталого розвитку рекомендована міжнародними організаціями, що діють під егідою ООН, як базова модель соціально-економічного розвитку та екологічної безпеки. Такі країни, як США, Японія, країни Європейського Союзу, вже стали на шлях сталого розвитку. Україна офіційно підтримує міжнародні рішення щодо сталого розвитку, проте досі не має загальнонаціонального плану втілення ідей сталого розвитку в життя. Слід відзначити, що за роки незалежності в Україні було здійснено декілька спроб створити та затвердити на законодавчому рівні Концепцію сталого розвитку, однак жодна з них не увінчалася успіхом, як і ринкові реформи у цілому.

В Україні ринкові реформи проводяться на підставі примітивних теоретичних уявлень щодо сутності ринкової економіки та ролі в ній держави. Побудова ринкової економіки в рамках усунення держави з економіки, регулювання соціальних відносин закономірно веде до деградації економіки, деіндустріалізації країни, падіння життєвого рівня громадян. Україна сьогодні перетворилася на одну з найбільш і найкорумпованіших країн. Причини цього лежать у площині характеру влади. Депутати, вищі посадові особи не відповідають перед суспільством за результати своєї діяльності. Вони приходять на обіцянках, здійснення яких очікують виборці, а проводять політику, як і попередники, яких вони критикували й одержали перемогу над ними, в інтересах окремих соціальних груп, у тому числі пов'язаних із міжнародними корпораціями. Причому політика зосереджена не на питаннях розвитку економіки, конкурентоспроможності підприємств, країни, а на привласненні національно

багатства на підставі різних механізмів, у тому числі приватизації, інструментів міжнародного олігархічного капіталу.

Висновки з проведеного дослідження.

Дослідження показують, що проблема конкурентоспроможності підприємств відноситься до підприємств ринків недосконалої конкуренції, що поєднує у собі елементи ринкового механізму та монополії. Конкурентоспроможність підприємств залежить від дії чинників як зовнішнього, так і внутрішнього середовища. В економічному плані методологію аналізу чинників, що впливають на конкурентоспроможність підприємств, становлять передусім два методологічних принципи М. Портера. Згідно з першим, це позиції підприємства на ринку. За другим принципом конкурентоспроможність підприємства залежить від чинників, що утворюють ланцюжок створення цінності товару. В аналізі чинників зовнішнього середовища сьогодні недостатньо уваги приділяється ролі держави, що має особливе значення для країн, які проводять ринкові реформи. Аналіз показує, що держава відіграє засновницьку роль у перетворенні ринкової економіки на типову форму виробництва, на підставі механізмів колективно-договірного регулювання забезпечує більш ефективний розвиток відносин із приводу послуг найманої праці та розвитку трудового потенціалу. Дії держави в ракурсі обмеження монополізму, захисту конкуренції, проведення політики соціального діалогу та формування середнього класу у формі нових інститутів, норм, правил дають змогу розвиватися ринковій економіці, підприємництву, вирішувати питання конкурентоспроможності підприємств в умовах ринків недосконалої конкуренції.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Портер М. *Международная конкуренция* / пер. с англ. Москва : Международные отношения, 1993. 896 с.
2. Чернявська Є.І., Касаткіна М.В. Поняття і сутність конкурентоспроможності підприємства. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. 2019. № 4(252). С. 114–118.

3. Круш П.В., Клименко О.В. *Гроші та кредит : навчальний посібник*. Київ : ЦУЛ. 2010. 215 с. URL: https://pidruchniki.com/16520205/finansii/groshova_sistema (дата звернення: 06.12.2019).

4. Чернявська Є.І. *Реструктуризація підприємства в умовах трансформаційної економіки : монографія*. Луганськ : СНУ ім. В. Даля, 2004. 264 с.

5. *Мікроекономіка в питаннях і відповідях*. Анти-монопольне законодавство США. URL: https://studme.com.ua/1903081413549/ekonomika/antimonopolnoe_zakonodatelstvo_ssha.htm (дата звернення: 05.12.2019).

6. Margaret Тэтчер. URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/Тэтчер,_Маргарете (дата звернення: 06.12.2019).

7. Margaret Тетчер. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Маргарет_Тетчер (дата звернення: 06.12.2019).

8. Концепція. Світовий центр даних. URL: <http://wdc.org.ua/uk/sustainable-development/conception> (дата звернення: 07.12.2019).

REFERENCES:

1. Porter M. (1993) *Mezhdunarodnaya konkurentsia* [International competition]. M.: Mezhdunarodnye otnosheniya.
2. Cherniavska Ye. I., Kasatkina M. V. (2019) *Poniatia i sutnist konkurentospromozhnosti pidpriemstva* [The concept and essence of competitiveness of the enterprise]. *Visnyk Skhidnoukrainskoho natsionalnoho universytetu imeni Volodymyra Dalia*, no. 4(245), pp. 95–99.
3. Krush P. V., Klymenko O. V. (2010) *Hroshi ta kredyt* [Money and credit]. Kyiv: TsUL. Available at: https://pidruchniki.com/16520205/finansii/groshova_sistema (accessed 6 December 2019).
4. Cherniavska Ye. I. (2004) *Restrukuryzatsiia pidpriemstva v umovakh transformatsiinoi ekonomiky: monohrafiia* [Enterprise restructuring in a transformational economy: a monograph]. Luhansk: SNU im. V. Dalia. (in Ukrainian)
5. *Mikroekonomika v pytanniakh i vidpovidiakh*. Antymonopolne zakonodavstvo SShA. Available at: https://studme.com.ua/1903081413549/ekonomika/antimonopolnoe_zakonodatelstvo_ssha.htm (accessed 5 December 2019).
6. Margaret Tetcher. Available at: https://ru.wikipedia.org/wiki/Тэтчер,_Маргарете (accessed 5 December 2019).
7. Marharet Tetcher. Available at: https://uk.wikipedia.org/wiki/Маргарет_Тетчер (accessed 6 December 2019).
8. Kontsepsiia. Svitovyi tsentr danykh. Available at: <http://wdc.org.ua/uk/sustainable-development/conception> (accessed 7 December 2019).

Cherniavs'ka Eugenia

Doctor of Economic Sciences, Professor,
 Professor at Department of Economics and Entrepreneurship
 Volodymyr Dahl East Ukrainian National University

Maslosh Olha

Candidate of Chemical Sciences, Associate Professor,
 Senior Lecturer at Department of Economics and Entrepreneurship
 Volodymyr Dahl East Ukrainian National University

Sergiienko Anna

Student
 Volodymyr Dahl East Ukrainian National University

FACTORS AFFECTING THE COMPETITIVENESS LEVEL OF ENTERPRISES

The purpose of the article. The article is devoted to the factors that influence the competitiveness of enterprises. The competitiveness of enterprises depends on a number of factors, both external and internal. The factors of the external and internal environment are constantly and dynamically changing, which puts enterprises in need of designing of new models and strategies of development, management, finding new ways, methods, means of ensuring competitive advantages and gaining of profit. The task of research of the factors affecting the competitiveness of enterprises remains relevant, because the dynamics of the external environment causes changes in the system of these factors.

Methodology. The research is based on an analysis of the historical development of competitiveness and identification of factors that significantly affect the level of competitiveness of the Ukrainian enterprises at the current stage of market transformation of the economy and socio-economic relations of Ukraine.

Results. The mechanism of market economy movement is competition, which by its type may be free or imperfect. In the context of free competition in the industry, as a rule, there are a large number of enterprises production and supply of products of which are negligible. Supply volumes do not allow market prices to be affected. They are objective in nature. Efficiency of activity, possibilities of further development of enterprises in this case is determined in the key of comparison, first of all, of costs of production of enterprises and market prices. Increasing productivity and improving product quality in this case are key factors in addressing the competitiveness of specific enterprises.

It is proved that economically, the methodology of factor analysis consists primarily of two methodological principles of M. Porter. According to the first principle, these are the position of the enterprise in the market. According to the second principle, competitiveness lies in the plane of the enterprise as a chain of value creation. Institutionally, the state plays a decisive role in the formation and development of a market economy as a typical form of production, ensuring competition under monopoly conditions. In the conditions of imperfect competition after World War II, the state becomes the subject of industrial relations and on the basis of a number of institutions (social partnership, income policy, development of education, promotion of scientific and technological progress, etc.) determines new parameters of the progressive development of market economy, solving issues of enterprise competitiveness.

In the analysis of environmental factors today, insufficient attention is paid to the role of the state, which is of particular importance for countries pursuing market reforms. The study shows that the state plays a fundamental role in transforming a market economy into a typical form of production, and on the basis of mechanisms of collective bargaining regulates the more effective development of relations regarding hired labor services and the development of labor potential. The actions of the state in view of limiting monopoly power, protecting competition, pursuing a policy of social dialogue and forming the middle class in the form of new institutions, norms, rules allow to develop a market economy, entrepreneurship to solve the issue of competitiveness of enterprises in the conditions of imperfect competition markets.

In Ukraine, market reforms are carried out on the basis of primitive theoretical ideas about the essence of a market economy and its role in the state. Building a market economy in the framework of elimination of the state from the economy, regulation of social relations naturally leads to the degradation of the economy, deindustrialization of the state, the decrease in living standards of citizens. The current Ukraine has become one of the poorest and most corrupt countries. The reasons for this lie in the plane of the nature of power. Deputies, senior officials are not accountable to the public for the results of their activities. They come on promises expected by voters, and pursue policies like the predecessors they have criticized and defeated, in the interests of particular social groups, including those associated with international corporations. Moreover, the policy is focused not on issues of economic development, competitiveness of enterprises, the state, but on appropriation of national wealth on the basis of various mechanisms, including privatization, instruments of international oligarchic capital.

Practical implications. The analysis shows that the state plays a fundamental role in transforming a market economy into a typical form of production, and on the basis of mechanisms of collective bargaining regulates the more effective development of relations regarding hired labor services and the development of labor potential.

Value/originality. The actions of the state in view of limiting monopoly power, protecting competition, pursuing a policy of social dialogue and forming the middle class in the form of new institutions, norms, rules allow to develop a market economy, entrepreneurship to solve the issue of competitiveness of enterprises in the conditions of imperfect competition markets.